

GRAFISCH ONDERRICHT
EEN ALGEMEEN
BELANG

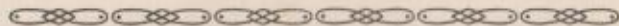
1918

GRAFISCH ONDERRICHT
EEN
ALGEMEEN BELANG

GRAFISCH ONDERRICHT
EEN ALGEMEEN
BELANG
DOOR
M. H. BINGER

JULI 1918
AMSTERDAMSCHЕ GRAFISCHE
SCHOOL

Dein, was man schwarz auf weiss besitzt,
Kann man getrost nach Hause tragen.
GOETHE, Faust.

BIJKANS vijf eeuwen geleden werden in Haarlem en Mainz de eerste letters in een gietvorm gegoten. Hiermede was de eerste stap gedaan om het menschedom van onwetendheid tot kennis, van zwakheid tot kracht te brengen. Tot dien tijd was de kennis der schrift het privilege van geleerden en priesters, er bestonden slechts werken met de hand geschreven en met de hand verlucht. De uitvinding der boekdrukkunst bracht hierin verandering, en hoe meer werken er gedrukt werden, hoe meer personen zich het lezen en schrijven eigen maakten, hoe meer beschaving er onder de menschen kwam.

In dien ouden tijd beschouwde de drukker zijn

vak als een kunstambacht en 't mag zeker merkwaardig heeten, dat zooveel fraaie voortbrengselen der drukkunst betrekkelijk kort na haar uitvinding tot stand kwamen. Na verloop van een paar eeuwen verminderde gaandeweg de beteekenis van het vak als kunstambacht. Steeds dieper zakte het peil zijner kunstwaarde, in zoo sterke mate zelfs dat er tegen het einde der 19e eeuw moeilijk meer van de drukkunst als van een kunstambacht kan worden gesproken.

Dit verval stond weliswaar niet op zich zelf, — zoowel in de vrije, als in de toegepaste kunst bestond een inzinking, vaak in een absoluut ontbreken van elk kunstgevoel overgaande — maar afgezien van deze kunstdepressie in het algemeen, bestond er voor de drukkunst, misschien meer dan voor eenig ander vak, aanleiding tot verwording. Sedert in het begin der 19e eeuw de snelpers haar intrede had gedaan en sedert — en hier komen we weer op algemeen terrein — de stoommachine had meegewerkt om haar reeds spoedig algemeen ingang te doen vinden, volgde de eene uitvinding de andere op. De snelpers zette de drukkerij van een ambacht om tot een

machinaal bedrijf. De productie werd hoofdzaak, de kwaliteit van het product bijzaak.

Dit werd nog verder versterkt door 'n reeks van andere uitvindingen op het gebied der drukkerij, waarvan de meeste slechts tot doel hadden de productie te vermeederen. Dit hield natuurlijk nauw verband met den toestand in andere bedrijven. Stond de drukkunst in vorige eeuwen hoofdzakelijk in dienst van »het boek«, in de tweede helft der 19e eeuw, bij de enorme ontwikkeling der industrie en de daarmee gepaard gaande steeds feller wordende concurrentie, werd zij steeds meer de dienaar van handel en nijverheid, die de hulp der drukpers inriepen voor hun reclamewerken.

De eischen aan de productie gesteld, brachten knappekoppen tot de ontwikkeling van bestaande werkwijzen en tot uitvindingen, die anders waarschijnlijk nooit aan het licht zouden zijn gekomen. Wisselwerking is er overal: de nieuwe uitvindingen kwamen voort uit de sterk toenemende vraag. Maar zou de vraag zoo enorm zijn geworden, zoo de drukindustrie niet in staat ware geweest haar te bevredigen?

Behalve door de ontwikkeling van handel en industrie, kwam de drukkerij in geheel nieuwe banen door de vlucht die courant en tijdschrift namen in de tweede helft der vorige eeuw en ook hierbij is 't even moeilijk na te gaan als bij de reclame=drukwerken, of de eischen door de journalistiek gesteld, de drukkerij tot zoo groote ontwikkeling brachten of, omgekeerd, eerstge=noemde haar vleugels pas kon uitslaan, toen de drukkerij met al haar annexe bedrijven haar daartoe de gelegenheid bood.

Hoe 't zij, een feit is 't, dat de drukkerij een geheel ander vak is geworden dan het oorspronkelijke drukkersambacht.

• • •

Gaan wij terug tot de eerste tijden der drukkunst, toen de z.g. wiegedrukken werden gemaakt, dan zien wij dat de concurrent=uitvinders Laurens Janszoon Coster en Gutenberg, en hun onmiddellijke opvolgers, de Engelschman Caxton en de oude Italianen, hun eigen letterstempels sneden en met behulp daarvan hun letters goten. Met hun eigen letter zetten zij hun werken, die hiervan

de onmiskenbare kenteekenen droegen. Tot de laatste jaren der 15e eeuw moesten alle drukkers hunne eigen letters vervaardigen. Drukkers die werkten met zetmateriaal van elders betrokken, waren uitzonderingen.

Het met de hand bewerkte materiaal, zonder de absolute zuiverheid en gelijkvormigheid van het tegenwoordige, gaf een eigen cachet aan het werk, dat ons thans nog bekoort en ons nog steeds tot model kan dienen, hoewel er, ongetwijfeld, tegenwoordig wel geen drukker zal zijn, die met het gietsel van de 15e — 18e eeuw tevreden zou zijn. Met de vrije hand werden deze werken verlucht en voorzien van initialen versierd met kleuren en goud. Ook werden de werken geïllustreerd met houtsneden, die, in den aanvang primitief, allengs meer werden volmaakt.

Niet veel later — reeds omstreeks het midden der 15e eeuw — kwam ter opluistering van het boek, de z.g. kopergravure in gebruik. Het papier werd op de plaatdrukpers voorgedrukt, d.w.z. de illustraties en soms ook de beginletters werden in koper inwaarts gegraveerd en op de plaatdrukpers afzonderlijk afgedrukt; daarna werd de tekst

op de boekdruckers ingedrukt. Ook afgescheiden van het boek, als afzonderlijke kunstuiting, vond zij veel toepassing.

In het begin der 16e eeuw kwam dit koperdruk=procédé tot groote ontwikkeling. Wij behoeven slechts de namen te noemen van de allergrootsten, Albrecht Durer in 1471 te Neurenberg geboren en onzen Lucas van Leyden (1494=1533), om van anderen niet te spreken.

Een paar eeuwen lang was de gewone boekdruk met de hout= en kopergravure de eenige vermenigvuldigingsmethode.

Ook de ets diende wel tot boekillustratie, doch gold toch meer als afzonderlijke kunstuiting. De etskunst werd naast de schilderkunst, meer nog dan de kopergravure, als vrije, oorspronkelijke kunst beoefend. Wij denken hierbij in de eerste plaats aan de beroemde werken van Rembrandt. Ook de z.g. zwarte kunst, vooral in Engeland in de 18e eeuw beoefend, de mezzotint en aquatint en, niet te vergeten, de Engelsche kleuretsen, waren alle uitingen van vrije kunst. Als zoodanig hebben wij deze procédés hier niet verder te bespreken, dit zou ons te ver van ons onderwerp

afvoeren, hoewel zij natuurlijk alle tot de grafische procédés behooren.

De plaatdruk, waaronder alle hiervoren genoemde procédés — behalve de houtgravure — moeten gerangschikt worden, is een zeer langzaam procédé, zoowel het graveeren of etsen der plaat als het afdrukken daarvan was zuiver handwerk en kon voor de massaproductie, welke vooral in de laatste helft der 19e eeuw werd geëischt, niet in aanmerking komen. De lithographie, ruim een eeuw geleden door Senefelder gevonden, de fotografie en de daarmede verbonden zich steeds verder ontwikkelende foto=mechanische druk=procédés deden den beoefenaren der grafische industrie de middelen aan de hand aan de steeds hooger gestelde productie=eischen te voldoen.

Met de ontwikkeling der drukprocédés hield de volmaking der machinerieën en gereedschappen in de grafische vakken gebruikt, gelijken tred. Hiervoren spraken wij reeds terloops over de uitvinding der snelpers, welke steeds verder werd volmaakt en voor groote productie dienstbaar gemaakt. In dit verband stippen wij ook aan de stereotypie, welke de drukkers in staat stelde

platen te gieten van geheele gezette bladzijden, en de rotatiepers, voornamelijk aangewezen op het verwerken van couranten en tijdschriften bij groote oplagen in een minimum van tijd.

Daarna kwam weer de zetmachine het zetten, dat sedert de uitvinding der boekdrukkunst steeds op dezelfde wijze had plaats gevonden, vergemakkelijken. En van de allerlaatste jaren dateert het diepdrukprocédé, dat met den langzamen plaatdruk weinig meer gemeen heeft, doordien het graveeren of etsen der platen zuiver foto-mechanisch plaats heeft en de druk op groote, snelloopende persen wordt bewerkt. Ook het product dat er mede verkregen wordt, vertoont weinig gelijkenis met kopergravure of ets. Het is een zuiver reproductief procédé, uitsluitend op grooten afzet ingericht.

Eveneens werd het boekbinden, hoewel nog steeds een kunstvak in beperkten zin, door de ontwikkeling der machinale bewerking tot een fabrieksvak. Bij het gereedmaken der groote oplagen geschiedt zoo goed als elke bewerking door machines.

* * *

't Is een gewoon verschijnsel dat op elke actie een reactie volgt. Nu op zoo goed als alle onderdeelen der grafische bedrijven machinale bewerkingen worden toegepast, nu 't steeds meer van belang is de productie zoo hoog mogelijk op te voeren, dringt zich steeds meer de gedachte naar voren van hoe groot belang het is, dat het kunstambacht niet geheel wordt verdrongen door de pressie der industrieele productie.

Hoewel de vraag naar goed werk op 't oogenblik nog betrekkelijk beperkt is, zal de productie er van ongetwijfeld de vraag er naar doen toenemen. Een feit is 't, dat, hoeveel praktische gronden er ten gunste van massa-productie ook worden aangevoerd, de waarde die aan »kwaliteit« wordt gehecht, voortdurend toeneemt.

In de laatste halve eeuw werd in alle vakken het handwerk als iets minderwaardigs beschouwd. Een jongen met verstand, een heldere kop, mocht geen ambacht kiezen, daarvoor was hij te knap en te goed. In den laatsten tijd begint dit wel te veranderen. Er zijn genoeg mannen op kantoor en aan de studie. Er dient meer aandacht te worden geschonken aan de opleiding tot een ambacht.

Is er een vak aantrekkelijker voor een jongen man dan het grafische vak in al zijn vertakkingen? Het drukwerk is de drager der beschaving, de steun van kunsten en wetenschappen, het helpt de nijverheid zich ontplooien. In alle opzichten is het vak waard te worden vooruit gebracht. Dit kan niet alleen bereikt worden van boven af door de ondernemers die hun inrichtingen van de kostbaarste en beste machinerieën en materialen voorzien, maar 't is noodig dat onder de werkers meer kunstzin worde gebracht.

Wij hebben hierbij niet het oog op de precieuse werken die slechts voor bibliophielen van belang zijn — hoewel ze het grootte praktische voordeel hebben dat zij wederom, als van ouds, de aandacht op het drukkersvak als kunstambacht terugvoeren en hierdoor ongetwijfeld het peil er van verhoogen, — maar ook in het mechanisch werk is schoonheid te brengen door smaakvollen opzet, goede verhoudingen en onberispelijke uitvoering. Wij kunnen niet beter doen dan in dit verband aanhalen wat Th. Molkenboer schreef in een artikel »De Boekdrukkunst een kunstnijverheidsvak« in het Drukkers Jaarboek 1908:

»De machine, de door de opkomende kunstnijverheidsbeweging zoo zeer veroordeelde, versmade en verguisde machine, zij toch is en blijft in onze hedendaagsche samenleving een uit den tijd voortgekomen hulpmiddel, een door de economie en heel onze samenleving bepaald middel (geen doel), waarover verkeerd te oordeelen vooral gebrek aan kijk op de maatschappelijke toestanden zou verraden.

Wij hebben de machine, we moeten haar hebben, het is nu de zaak ons niet te laten beheerschen door »het machinale« zooals zeer zeker langen tijd in het ambacht geschied is, maar de machine moeten wij tot de willige uitvoerster maken van onze persoonlijke intellectualiteit.

Wat een machine aflevert is machinaal, ik geef het toe, voor zoover het in al zijn producten gelijk en gelijkvormig is, maar nu we dit weten moeten wij juist van die eigenschap partij trekken om er iets mee te bereiken wat aan alle technieken tot nu toe onmogelijk was.

Van een machine handwerk te willen eischen is een ongerijmdheid, van een handwerk machinale fouteloosheid te vergen is een onmogelijkheid.

Wat ons tot voorheen in het handwerk bekoorde, dat persoonlijke in ieder stuk voor zich, dat zullen we misschien moeten missen bij machinewerk, maar er staat tegenover dat we een cachet aan het geheel kunnen geven dat een nieuwe schoonheid biedt.

De machinale letter, de gelijkmatige druk, de foutelooze kantigheid van zetsel en bewerking is een ander schoon dan de nu en dan artistieke nonchalance van het handwerk van weleer.

Het eene is niet beter dan het andere, maar 't is in den grond iets anders, omdat beide uit zoo in den grond verschillende omstandigheden voortkomen.

In onzen tijd is en moet de machine onze hulp zijn, maar die we in onze macht hebben, die we tot onze dienaar make. Eerst dan kunnen wij iets met en door haar bereiken. En, dat wat we bereiken, is wel heel anders dan wat voorheen werd gemaakt, 't heeft een andere aesthetiek, een ander ideaal; maar per slot is het toch ook maar om die schoonheid, dat rythme, die deugd te doen, die we, vroeger met het handwerk, meer lyrisch bezongen, thans, meer episch verkonden.

En dat zijn beide zeer verschillende idealen, die zeer verschillende basistot uitgangspunt hebben. « Door velen in algemeene handels- en nijverheidskringen wordt deze zienswijze ten opzichte van het grafische bedrijf tegenwoordig gehuldigd.

Hoe langer hoe meer begint men in te zien, dat een eerste klas firma slechts door eerste klas drukwerk goed kan worden vertegenwoordigd. Steeds meer begint men prijs te stellen op een smaakvol en doeltreffend uiterlijk van de drukwerken die men de wereld inzendt. Men beschouwt een knap stuk drukwerk in steeds ruimeren kring als de beste handelsreiziger.

Zelfs in de dagbladen, waaraan, door de haast waarmede zij moeten worden bewerkt, geen hooge aestetische eischen kunnen worden gesteld, merkt men dit streven op. Wil een handelaar, een industrieel de bijzondere aandacht op zijn artikel doen vallen, dan laat hij zijn annonce door een kunstenaar ontwerpen of ziet haar door fijne typografische uitvoering, in bijzondere lettersoort, te doen spreken.

't Is dan ook van groot belang voor alle handelaren en nijveren in den ruimsten zin, dus evenzeer

voor spoorweg- en scheepvaartondernemingen, banken en levensverzekeringmaatschappijen als voor fabrikanten en winkeliers, om de grafische vakken tot grooter volmaaktheid te brengen.

Maar behalve motieven uit eigen belang, zijn er maatschappelijke overwegingen welke er toe moeten leiden het vakonderwijs in het algemeen, dus ook in de grafische branche, zooveel mogelijk te bevorderen.

Gelukkig wordt thans ook van Overheidswege ingezien dat goed vakonderwijs groote lagen der bevolking ten zegen is. Nadat een wijde kring van vakbeoefenaren — zoowel patroons als werklieden — 'n viertal jaren geleden de Amsterdamsche Grafische School oprichtte, werd thans van Overheidswege de steun verkregen om tot stichting der school te kunnen overgaan. Rijks- en Provinciaal Bestuur hebben een flinke subsidie toegezegd. Ook de Gemeente Amsterdam liet zich niet onbetuigd. Ook zij wenscht met een ruime subsidie bij te dragen in de schoolhuis-houding. Bovendien heeft zij op zeer voordeelige voorwaarden een schoolgebouw ter beschikking gesteld.

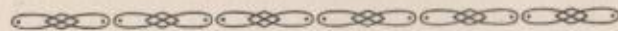
Maar de tijdsomstandigheden zijn ongunstig. De sommen die 4 jaar geleden, toen de Vereeniging kort na haar stichting om subsidie bij de Overheid aanklopte, haar in staat zouden hebben gesteld de school op vrij onbekrompen wijze in te richten, zijn thans te eenenmale onvoldoende. Door de enorme stijging van alle kosten is het absoluut onmogelijk zich aan de oorspronkelijke begrooting te houden. Duizende guldens ontbreken nog om de dure leermiddelen, gereedschappen en machinerieën aan te schaffen, die 't volledige onderwijs eischt. Belangrijke fondsen zijn nog noodig om de zaak goed aan te pakken en de vakschool op breede basis te plaatsen. Het vak dient niet slechts grondig, maar naar alle eischen der moderne praktijk te worden onderwezen. Uitnemend toegerust behooren onze aanstaande jonge vaklieden aanstonds de hen wachtende plaatsen tusschen de oudere vakbroeders in te nemen. Hoe beter zij onderlegd zijn in het technisch steeds moeilijker wordende vak, hoe uitnemender de werkstukken zullen zijn die de grafische inrichtingen het publiek kunnen aanbieden.

Van de vakbeoefenaren zelf kwamen reeds belangrijke bijdragen in. Er moet echter nog meer zijn. Het groote belang dat ook ieder buiten het vak staande op de hiervoren ontwikkelde gronden bij goed, degelijk onderwijs in de grafische vakken heeft, doet ons verwachten dat ons beroep op de mildheid van het publiek niet vergeefs zal zijn en dat bijdragen ook van die zijde ruim zullen vloeien.

Het grafische vak verdient dezen steun in hooge mate. »Wat vergezelt ons meer van de wieg naar het graf dan het boek?« zeide Burgemeester Tellegen ter gelegenheid van de opening van het »Boekhuis« op 11 October 1917. »Het eerste wat men na de geboorte in handen krijgt is de ramme-
laar, doch wat daarop volgt is het boek met prenten, tegenwoordig zelfs een, dat de jeugdige liefhebber niet uiteen kan scheuren. Hierop volgt dan weer het leerboek, en, wanneer de jongens en meisjes op wat lateren leeftijd zijn gekomen, komt eerst recht de liefhebberij voor boeken. In den tijd toen ik jong was, was het grootste genoegen van mij en mijne vrienden, om naar de aucties van Schierbeek te gaan, waar wij soms

zoo enthousiast werden, dat de eigenaar dreigde ons te zullen verwijderen. Doch wanneer wij voor 'n paar dubbeltjes een boek hadden gekocht, was het onze trots dit den volgenden dag te halen. Op lateren leeftijd laten drukke bezigheden soms weinig tijd, en de voorraad boeken welke men voor zich krijgt, is soms zeer groot, doch is ook die tijd voorbij, dan volgt weer de rust in welke men grijpt naar het boek. Daarom noemde ik het de gezeldie met ons is vanaf de wieg tot het graf. « 't Is echter niet de productie van »het boek« in den engeren zin door den Burgemeester bedoeld, waarvoor de Amsterdamsche Grafische School werd opgericht. Het onderwijs moet alle grafische bedrijven omvatten en zal zoowel bij dag als bij avond worden gegeven.

Enkele andere gemeenten zijn Amsterdam reeds voorgegaan bij de inrichting van cursussen en scholen op grafisch gebied. Deze kunnen voor onze stad echter weinig nut stichten. Amsterdam, het middelpunt der grafische nijverheid heeft een eigen vakschool dringend noodig.

AMSTERDAMSCH E GRAFISCHE SCHOOL

Goedgekeurd bij Kon. Besluit van 21 Maart 1914, No. 46 en 29 Juni 1915, No. 29

ALGEMEEN BESTUUR

F. J. A. WIERDELS, Voorzitter, E. J. KUIPERS, Secretaris (Architect), W. A. VAN LEER, Penningmeester (Vereen. van Nederl. Chemigr. Inrichtingen), M. H. BINGER (Boekdruckerspatroonsbonden en Ned. Uitgeversbond), A. G. BOISSEVAIN (Ver. De Nederl. Dagbladpers), F. L. VAN DER BOM (Nederl. Bond van Boekbinderspatroons), M. B. DIEPERINK Jzn. (Ned. Bond v. Steendrukkerijen), J. F. DUWAER (District Amsterdam der Boekdruckerspatroonsbonden), B. A. VANDER EERDEN (Ned. R.K. Litho-, Foto- en Chemigr. bond), J. W. ENSCHEDÉ (Nederlandsch Persmuseum), J. C. FENTHOR (Algem. Nederl. Typografenbond), E. J. DE GROOT (Direct. der Stadsdrukkerij), J. HOFMAN (Christel. Typografen Vereeniging), A. LOEBER (Ver. van Nederl. Papiergroothandelaren), J. C. M. MENSING (Nederl. Bond van Boekbinderspatroons), B. PONSTEIN (Alg. Nederl. Typografenbond), J. ROELOFS (Nederl. Litho-, Foto- en Chemigrafenbond), D. SCHNABEL (Vereen. van Nederl. Chemigrafische Inrichtingen), M. L. A. SCHUTS (Nederl. R.K. Grafischen Bond), J. STOKKINK (Nederlandsche Bond van Boekbinderspatroons), J. E. STOLBERG Jr. (Nederl. Bond van Handelaren in Grafische Artikelen), TH. J. VERRIJN STUART (Directeur Lettergieterij, „Amsterdam“), Dr. A. G. C. DE VRIES (Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels), B. J. P. WEBER (Bond van Plaatselijke Typografische Vereenigingen), L. J. ZEGERS VEECKENS (Nederlandsche Bond van Steendrukkerijen).

UITTREKSEL DER STATUTEN

HOOFDSTUK II

DE LEDEN

Artikel 7. De Vereeniging bestaat uit Stichters, Donateurs en Contribuanten, die allen gelijke rechten hebben en alle in deze Statuten als leden worden aangeduid. Vennootschappen en Vereenigingen worden door één persoon vertegenwoordigd.

Artikel 8. De bijdragen bestaan uit: honderd gulden in eens voor de Stichters; ten minste f 25 per jaar voor de Donateurs; ten minste f 2.50 en ten hoogste f 10 per jaar voor de Contribuanten.

Werklieden, die werkzaam zijn in de Grafische vakken, kunnen als Contribuanten met een jaarlijksche bijdrage van f 1 volstaan.

Artikel 9. Wie lid wenscht te worden, meldt zich aan bij het Bestuur, dat over zijn toelating beslist.

Wie door het Bestuur niet tot het lidmaatschap is toegelaten, heeft recht van beroep op de Algemeene Vergadering.

INTEEKENBILJET.

De ondergeteekende .....
te .....
wenscht toe te treden als ..... der „Amsterdamsche
Grafische School” door een $\frac{\text{storting in eens}}{\text{jaarlijksche bijdrage}}$ van f ....., waardoor
 $\frac{\text{hij}}{\text{zij}}$ de rechten verkrijgt der in de Statuten dier School genoemde Leden.

Datum: .....

Onderteekening:

Adres: .....

Dit biljet s.v.p. in te zenden aan den Secretaris der A.G.S., den heer E. J. Kuipers, Pieter de Hoochstraat 44, Amsterdam